

С. Н. Ганущин

кандидат наук із державного управління,
доцент кафедри соціально-поведінкових, гуманітарних наук та економічної безпеки
Інституту управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ АКСІОЛОГІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Досліджено міждисциплінарний вимір аксіології громадянського суспільства в Україні із застосуванням публічно-управлінського підходу. З'ясовано, що запорукою вдалих результатів вивчення запропонованої наукової проблеми є перерозподіл прав і повноважень учасників соціально-політичного життя в бік розширення повноважень громадських організацій, об'єднань громадян, формування відносин на засадах політичного партнерства тощо. Тобто зростання багатоманітності неминуче призводить до появи протиріч, конфліктів, колізій, ускладнення структури як політичної системи, зв'язків між її елементами. Обґрунтовано, що, приміром, світова та вітчизняна наукова думка розробила низку принципів суспільної взаємодії. До найпоширеніших із них доцільно зарахувати забезпечення прав і свобод людини в повному обсязі відповідно до Загальної декларації прав людини і міжнародно-правових норм, забезпечення добровільної громадянської кооперації засобами свободи асоціацій, забезпечення повноцінного суспільного діалогу, ідейного патріотизму та терпличості до різних поглядів, правову захищеність громадянського суспільства (сукупності недержавних добровільних асоціацій громадян та їх структур), відповідальність держави перед громадянами, усвідомлення необхідності того, аби держава та її влада була обмеженою та адаптивною, та ін. Доведено, що за суттю ці зазначені аспекти виражають не стільки взаємодію держави й влади, скільки принципи, що забезпечують адекватну взаємодію цих двох суб'єктів, даючи особі змогу почуватися захищеною, почутою, розвивати комунікацію, зворотний зв'язок тощо.

Ключові слова: *людина, громадянин, публічно-управлінський підхід, аксіологія, цінності, громадянське суспільство, держава, публічне управління.*

Постановка проблеми. Формування громадянського суспільства безпосередньо пов'язане зі зростанням соціальної багатоманітності, збільшенням кількості неурядових організацій та зростанням показників їх відповідальності. Власне, ці детермінанти доцільно назвати основними у визначенні показника задовільної комунікації всередині державно-владних відносин, проте існують ще й так звані допоміжні методологічні маркери, здатні свідчити про це, або ж так звані зворотні маркери, що підтверджують адекватне сприйняття ситуації суспільством. Серед них – виховання відповідальності громадян та їх об'єднань перед державою та суспільством, обов'язкове врахування історичних особливостей даних держави та суспільства, їх традицій та політичної культури, створення правових гарантій її цілісності та непорушності, відсутність у переваж-

ної частини населення бажання посягання на її цілісність, суверенітет, економічну безпеку, повагу до правопорядку. За таких обставин доцільно говорити і про праксеологічний зріз проблеми, тобто управління й суспільно-владні взаємини, і про міждисциплінарність методологічного підходу, що спричиняє, з одного боку, поглиблення знань та розуміння проблематики окресленої сфери, з іншого ж – ускладнення отриманих результатів різними трактуваннями однієї і тієї ж сфери пізнання, що інколи певним чином доповнюють чи корелюють між собою, а іноді ж, навпаки, є діалектично протилежними, включно до заперечення одна одної.

У цьому контексті видається доцільним розглянути методологію філософії, політології, соціології, державного управління, правознавства та, закономірно, публічного управління, а також відповісти на запитання, який

саме інструментарій вона пропонує в контексті пізнання взаємин держави і суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аби вирішити завдання, означені в цьому науковому пошуку, ми проаналізували праці, в яких достеменно чи дотично вивчено питання формування громадянського суспільства в Україні, застосовуючи публічно-управлінський підхід. Посилання на них будуть подані в тексті з обґрунтуванням основ, що стали теоретико-методологічним підґрунтям публікації. **Метою статті** є дослідження міждисциплінарного виміру аксіології громадянського суспільства в Україні, застосовуючи публічно-управлінський підхід.

Виклад основного матеріалу. Загалом наполягаю на тому, що міждисциплінарний підхід до формування громадянського суспільства стосується не лише наукового способу впливу на суспільні відносини за допомогою права, соціології, політології, державного управління, але й міждисциплінарних способів впливу на суспільні відносини, а також різноманітних видів суспільно-політичної активності громади. Отже, міждисциплінарний характер методології дослідження закономірно потребує пошуку переліку методологічних концепцій конкретних наук, що залучені до виявлення закономірностей державного управління, взаємин влади та суспільства.

Сучасна правова доктрина ідентифікує громадянське суспільство та правову державу як необхідні, автономні, водночас необхідні та взаємодіючі сфери людського життя. Ці суспільні сили об'єктивно потребують одна одної, хоча їхня повсякденна взаємодія ледве може бути ідеальною, адже кожна з них має особливу природу, відображає діалектично протилежні сфери людського співіснування. У державних справах наявне бажання чіткої і формалізованої інституціоналізації людських взаємин, а на практиці громадського життя спостерігається тяжіння до різних форм активності, вільнодумства та свободи ідей. Окрім цього, важливим чинником і маркером громадянського суспільства постає демократія в аспекті наявності основних власників засобів виробництва, а також їх відгалужень, взаємодії структур громадянського суспільства із системою політичної влади, державними структурами. А механізмом, методи якого дають змогу синтезувати ці два феномени органів управління й суспільства та процеси, що в них роз-

гортаються, є природне та позитивне право, їх інтеграція та інтерпретація.

Означене вказує на так зване правозабезпечення як на одну з основних ознак правової держави, а наявність останньої – маркер розвиненості громадянського суспільства. Тому й визнання безумовної цінності людського життя, її внутрішньої свободи, культурної перспективи – невіддільна передумова грамотної сучасної взаємодії держави та людини. Саме в межах громадянського суспільства можна забезпечити моральне вдосконалення особи. Громадянське суспільство як система соціальних зв'язків забезпечує життєдіяльність суспільно-політичних інститутів, незалежних від держави та здатних забезпечити умови для самореалізації індивіда. У цій системі різні групи людських інтересів реалізуються через інститути, що їх формує механізм держави.

Упродовж багатьох десятиліть українське суспільство формувалося у стані абсолютного примату держави над суспільством. Радянська методологія взаємин держави та соціуму укладена на вдалих спробах наукового обґрунтування захисту інтересів держави, а не особи, безумовного підпорядкування особи державі, вивищення соціальних прав над політичними, синонімізації понять держави та суспільства. Закономірно, що в межах цієї системи відбувалося і вивищення особи-управлінця над особою з громади. Це виявлялося як на формальному, так і на неформальному рівнях та спричинило появу поняття бюрократії та плекання її ідеї. А на практиці громадянське суспільство існує та функціонує в діалектичній єдності з державою. За демократії громадянське суспільство тісно взаємодіє з державним управлінням, а за авторитаризму та тоталітаризму перебуває в пасивній (рідше – активній) опозиції.

Особливе значення та пріоритетність громадянського суспільства чітко проявляються в поворотних точках політичного процесу (реалізації політичних прав шляхом виборів), коли від його реальності залежать перспективи влади. У цьому випадку держава йде назустріч громадянському суспільству, апелюючи до масової свідомості, намагаючись переконати в позитивному сенсі наявного політичного режиму [1, с. 318]. Однак не слід оминати увагою те, що в міждисциплінарній структурі соціального управління та функціонування громадянського суспільства йдеться не лише про управління державне. Ми розглядатимемо також соціальне

управління загалом, що своєю чергою охоплює і самоуправління об'єднань громадян. Саме воно є вершиною як самоуправління за ідеологічною та ціннісною природою, а також акме громадянського суспільства, найвищим рівнем його розвитку.

Окрім цього, місцеве самоврядування також є виявом самоуправління, адже локальна, регіональна влада є прямо та безпосередньо обраною не ким іншим, а громадою. Це дає підстави стверджувати, що територіальна громада водночас постає суб'єктом та об'єктом (її діяльність) реалізації політики інституту самоуправління, яка є фактором її життєдіяльності. Це той випадок, коли ми говоримо про громаду в чистому вигляді [2, с. 197]. Коли ж йдеться про органи місцевого самоврядування, то маємо справу зі змішаною формою управління: переважно соціальним самоуправлінням, позаяк ці органи формуються прямо та безпосередньо за участі громади. Утім регіональна місцева політика знаходиться під значним впливом держави.

Традиційним для демократичної традиції є розуміння самоуправління як вершини, деонтологічного акме управлінського процесу, позаяк не лише виявляє вершину суспільної самосвідомості, але й сприяє демонстрації різноманітних індивідуальних потреб, особистісних прагнень і зацікавлень, а також залученню громадськості до вирішення життєво важливих для суспільства задач. Проте не слід забувати, що і ця сфера суспільних відносин не позбавлена недоліків і прогалин. Доцільно все ж таки розпочати з того, що суспільні організації та суспільство загалом у міру об'єктивних факторів політичної та правової реальності нині перебувають у неоднорідному стані, роздробленості та дисгармонії. Попри те, значення й суспільна вага неурядових організацій після процесу стрімкої популяризації з часу набуття Україною незалежності у 90-х та нульових роках дещо втрачають авторитет у зв'язку з певною номінальністю, декларативністю, неможливістю вирішити суспільні проблеми. Цьому перешкоджає високий індекс сприйняття корупції в Україні.

Такі тенденції не можуть не тривожити чи залишати байдужими, адже виявляються в забезпеченні вирішення життєво важливих проблем суспільства в найрізноманітніших сферах. Тому їхня, з одного боку, затребуваність та корисність, з іншого – деякою мірою заявлена неефективність, долучилися до

виникнення переліку маркерів-критеріїв, що здатні вказувати на відповідність трьом умовам дієвості громадських організацій, а отже, потенційного рівня самоуправління та самоконтролю у суспільстві. Про успішну політичну діяльність органів самоуправління та громадськості може йтися за умови, якщо: 1) вона відповідає переважачим суспільним інтересам; 2) є спрямованою на зміну політичних відносин, точніше – на їх перманентне покращення; 3) такі зміни досягаються завдяки зусиллям; їх настання є очевидним і таким результатом, що стосується більшої частини населення [3, с. 398].

Отже, має відбуватися одночасна зміна розвитку суспільно-політичних відносин і самого об'єкта, громадської організації. В іншому випадку, а також за винятком будь-якого з перелічених маркерів, не може йтися про реальні й конкретні зміни всередині суспільно-владних відносин. Проте не лише це є запорукою активної реалізації самоуправління та вирішення задач потенційного самоконтролю громадськості. Є низка інших факторів, що здатні впливати на потенціал самоформування інституту громадянського суспільства, серед яких провідне місце посідає формування соціально активної особи та високого рівня професійної самосвідомості громадян.

В ідеальному деонтологічному вимірі методологічний інструментарій держави є належним та відповідним за умови, якщо його засобовий інструментарій є ефективним для такого розвитку системи органів місцевого самоврядування, за якого б максимальна спрямованість державної політики була орієнтована на створення необхідних умов для розвитку місцевого самоврядування відповідно до критеріїв та запитів, що їх виражає суспільство [4, с. 190–191]. Органи місцевого самоуправління стають найвищою та останньою інстанцією в розробленні принципів і методів функціонування політичної системи. Крім цього, місцеві громади, що на їх основі та для захисту їхніх інтересів обираються органи місцевого самоврядування, постають соціальною базою для розвитку спільноти людей. Надмірне втручання у сферу соціального управління, а саме самоуправління з боку державного управління, суперечить положенням Європейської хартії місцевого самоуправління, в якій основним суб'єктом визнається місцева громада [5, с. 487]. Зрештою, така постановка питання дає підстави припустити, що з огляду на методологію та пошук максимально набли-

женої до дійсності міждисциплінарної моделі слід зауважити таку особливість місцевої громади, як її приналежність до переліку форм політичної влади.

Загалом наука щодо управління суспільством вимагає цілісності, хай і з урахуванням природної діалектики, узгодженості всіх частин схеми побудови суспільства. Якщо ж науковець чи практик викидає певні частини цієї схеми з теорії, то вчинки його є антинауковими. Тому більшістю наукових доктрин визнається, що соціальна система постає комплексом потреб людей як елементів системи. Проте це не поодиноким типом причиною. Існує плеяда потреб соціальної системи, що охоплюють еволюційні, усвідомлені чи неусвідомлені запити суспільства. Такі принципи можна подолати, якщо змінити традиційне уявлення та тлумачення одного із принципів системної методології. Йдеться про принцип суперечності об'єктивно еволюційних потреб громади як системи, з одного боку, та реальних можливостей їх задоволення за допомогою механізму держави зокрема. Зрештою, наведені постулати відображені у спрощеній інтерпретації редакції Г.В.Ф. Гегеля: синтез, що усуває ту чи іншу тезу, не знищує її, а перетворює та зберігає його в більш розумній формі [6, с. 54]. Таким чином, наявна доктринальна та методологічна спадщина не є такою, що заперечується та відкидається цілковито, натомість імплементується в сучасність як соціальний ресурс, що, з одного боку, полегшує проведення реформ, які постають перед людьми як продовження звичної політики, а з іншого – змушує владу поважати та цінувати такий ресурс, як здатність зберегти і розвинути національну культуру. Така ситуація є характерною для класичної правової доктрини.

Не менш важливим є і те, що в сучасному суспільстві переважає думка про довершений вигляд громадянського суспільства ледь не відразу після зародження конкретної незалежної держави, розуміння статей її вищого закону, як норм дії, а не декларативних, що на їх досягнення спрямовані потуги правової системи, тоді як де-факто процес формування громадянського суспільства неминучий без конфронтації, протистояння, боротьби. Ця проблематика посилюється у зв'язку з тим, що, позаяк ідея про громадянське суспільство як аксіологічну цінність поширюється на весь цивілізований світ та має всезагальний характер, цілком закономірно воно володіє низкою

загальних показників і властивостей. Водночас на практиці ми маємо змогу спостерігати різноманіття умов формування, існування та перманентних змінних процесів усередині громадянського суспільства.

Зазначені фактори взаємозалежать від етапів історичного розвитку кожної конкретної держави, стадійності суспільного розвитку, традицій, звичаїв, переважаючого типу історичного розвитку [7, с. 3]. Громадянське суспільство будь-якого типу передбачає наявність управлінців та управляючих. І чим вищого рівня розвитку суспільні відносини, тим меншого управління державного потребує суспільство, натомість виявляється його акме – феномен самоуправління. У таких державах кількість управлінців у разі пропорційно менша за кількість управлінців.

Окрім цього, векторний пласт дослідницької методології дає підстави стверджувати про можливість формулювання поняття стратегії управління. За загальним правилом, до цього феномена належать такі елементи, як маркер стану дослідження про об'єкт управління, маркер цілей методології управління, тобто маркер окресленого дослідженням стану об'єкта управління в майбутньому, маркер внутрішніх змін об'єкта управління, маркер дії зовнішніх факторів та форс-мажорів, маркер управління рівним вектором похибки управління, маркер-індикатор змін об'єкта та його видів. Також слід зазначити, що вектори внутрішніх змін об'єкта управління і впливу на нього зовнішнього середовища, залежно від спрямованості своєї дії, можуть як зменшувати, так і збільшувати вектор похибки, а разом і показник бажаного управління.

На завершення аналізу методологічних невдач та прогалин слід зазначити, що не зовсім коректно в системному значенні враховується вплив зовнішніх факторів. Часто на практиці відбувається так зване «підтягування» наявної ситуації до ідеалу. Закономірно, що цей процес призводить до невдач, опору, а отже, посилення як авторитаризму в різних формах, неминуче стікаючи в площину суспільно-політичного кризи. Отже, доцільно стверджувати: з урахуванням викладених положень і висвітлення недоліків можна сконструювати основні типи міждисциплінарних методологічних стратегій управління. Зокрема, це: так звана випереджаюча стратегія, тобто така, що працює на профілактику та усунення

зайвих ресурсних затрат; супровідна, або така, що вимальовує лінійну пряму в напрямі «мета-висновки»; програмна, яка забезпечує первинне планування та усуває потребу вносити тактичні зміни; оптимальна, що схожа за змістом із випереджаючою та компенсуючою, або спрямована на ліквідацію негативних зовнішніх впливів, втрат, помилок і невдач, що вже настали у зв'язку зі зміною внутрішнього стану об'єкта під час дослідження.

Висновки і пропозиції. Кожна з методологічних стратегій володіє позитивними та негативними аспектами та характеристиками. Враховуючи особливості об'єктів, предмета та методів конкретної галузі знань, будь-яка з цих стратегій здатна вносити свої пропозиції щодо вдосконалення суспільно-владних відносин, а міждисциплінарна компонента – вдало їх синтезувати, інтегрувати та інтерпретувати. Так, я переконана: вирішити завдання щодо оптимального функціонування соціальної системи можна винятково в межах взаємодії держави та громадянського суспільства. Це закономірно, позаяк держава є досягненням народу, а народ – це не будь-яке, а об'єднання багатьох людей, взаємопов'язаних узгодженістю з питань виявлення спільних інтересів. Отже, первинною причиною такого узгодження стає потреба колективного співжиття задля підтримання і збереження власного існуван-

ня. І ця сукупність членів колективного життя, узгодженості та спільності прагнень поступово переростає в суспільство.

Усе це наштовхує на думку про те, що засадничою методологічною запорукою не суто злагодженого, а й взаємно збагачуючого співжиття особи та держави є культивування навичок автономної політичної участі, а наслідком є створення механізму діалогу та налагодження взаємодії недержавних інститутів і держави.

Список використаної літератури:

1. Поппер К. Открытое общество и его враги. Москва : Алгон, 1992. 462 с.
2. Гайек Ф. Право, законодавство і свобода. Нове визначення ліберальних принципів справедливості і політичної економії. Київ : Аквілон-Прес, 2000. 448 с.
3. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Мюнхен : УВАН, 1963. 450 с.
4. Пожарский Д.В., Мирзоян Э.Р. Цель государства в учении Георга Еллинека. *Вестник Владимирского юридического института*. 2008. № 1. С. 190–191.
5. Мартинов А.Ю. Європейська соціальна хартія. Енциклопедія історії України. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3. 672 с.
6. Кірюхін Д.І. Вступ до філософії релігії Гегеля. Філософія як спекулятивна теологія. Київ : ПАРАПАН, 2009. 204 с.
7. Мигранян А.В. Демократия и нравственность. Москва : Знание, 1989. 62 с.

Hanushchyn S. N. Interdisciplinary of the public-management approach to the study of axiology of civil society in Ukraine

The article is devoted to the study of the interdisciplinary dimension of the axiology of civil society in Ukraine using a public administration approach. Therefore, it was found that the key to successful research results of the proposed scientific problem is the redistribution of rights and powers of participants in socio-political life towards expanding the powers of public organizations, associations, building relationships based on political partnership and more. That is, the growth of diversity inevitably leads to contradictions, conflicts, the complexity of the structure as a political system, the relationship between its elements. It is substantiated that, for example, world and domestic scientific thought has developed a number of principles of social interaction. The most common of them are: ensuring human rights and freedoms in full in accordance with the Universal Declaration of Human Rights and international law; ensuring voluntary civil cooperation by means of freedom of association; ensuring full-fledged social dialogue, ideological patriotism and tolerance for different views; legal protection of civil society (a set of non-governmental voluntary associations of citizens and their structures); responsibility of the state to citizens, awareness of the need for the state and its power to be limited and adaptive, etc. Finally, it is proved that in essence all these above aspects express not so much the interaction of state and government, but the principles that ensure adequate interaction of these two entities, giving a person the opportunity to feel protected, heard, develop communication, feedback etc.

Key words: person, citizen, public administration approach, axiology, values, civil society, state, public administration.